

Ekolojik Makroekonomi Kapsamında Türkiye’de İstihdamın Dönüştürülebilirliği

M. Çağlar Özdemir

Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi, cozdemir@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3593-5864

Özet

Sürdürülebilir ekonomi kavramı hemen her gün yoğunlaşarak gündemimizi meşgul etmeye devam ediyor. Tartışmaların temelinde büyüme kavramının bütünleştiği üretim tarzının büyük bir yeri vardır. Büyüme en genel anlamı ile gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) bir önceki döneme göre artış göstermesidir. Ancak mevcut mal ve hizmet üretimini bir önceki döneme göre daha da artırmanın bedeli ağır olabilir. Nitekim bu bedeli çevresel tahribatlarla sonuçlanan biçimde açıkça gördük. Üstelik “ekolojik sürdürülebilirlik” temasında, gelecek nesillere devredeceğimiz dünyanın toplam kaynaklarının hoyratça kullanıldığına yönelik çok sayıda eleştiriye de uğradık.

Geleneksel üretim tarzlarından gün geçtikçe uzaklaşıp otomasyon hatta yapay zekâ destekli üretim süreçlerine geçeceğimize yönelik tartışmalar da uzun süredir devam ediyor. Ancak bu işin kolay olmayacağı da ortada. Acaba GSYİH’yi artırmadan büyüme şansımız var mı? Eğer böyle bir yol varsa üretim faktörü olarak emek gücünün durumu ve dönüşümü ne olacak? Türkiye böyle bir dönüşüme ne kadar hazır?

Bu çalışmada üretim ve büyüme dinamiği olarak ekolojik makroekonomik değişkenler çerçevesinde Türkiye’nin konumu ve mevcut istihdamın ekolojik istihdama dönüşümünün ne denli mümkün olduğu tartışılmaktadır. Sonuçta, sanayi sektörü istihdamında ekolojik istihdam şansının az olduğu, hizmetler sektöründe yüksek potansiyel, tarım sektöründe eğer uygun dönüşüm yapılabilirse potansiyel olduğu çıkarımına varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Makroekonomi, Ekolojik İstihdam, Sürdürülebilirlik

Convertibility of Employment in Türkiye Within the Scope of Ecological Macroeconomics

Abstract

The concept of a sustainable economy continues to occupy our agenda, increasing in intensity almost daily. The mode of production, in which the concept of growth is integrated, has a significant place in the discussions. Growth is an increase in gross domestic product (GDP) compared to the previous period. However, the cost of increasing the production of goods and services may be higher than in the previous period. We have seen this cost resulting in environmental destruction. Moreover, on the theme of “ecological sustainability”, we have received many criticisms about the crude use of the world’s resources, which we will pass on to future generations.

Discussions about how we will gradually move away from traditional production styles and switch to automation and even artificial intelligence-supported production processes have been going on for a long time. However, this will take work. Do we have a chance to grow without increasing GDP? If there is such a way, what will be the status and transformation of labour power as a factor of production? How ready is Türkiye for such a transformation?

This study discusses Turkey’s position within the framework of ecological macroeconomic variables as production and growth dynamics and how possible it is to transform current employment into ecological employment. As a result, it has been concluded that the chance of ecological employment is low in industrial sector employment, there is high potential in the services sector, and there is potential in the agricultural sector if appropriate transformation can be made.

Key Words: Ecological Macroeconomics, Ecological Employment, Sustainability

Giriş

Sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili çalışmalar son dönemlerde giderek yoğunlaşmaktadır. Çevreye duyarlı üretim süreçlerinin önemi yeni keşfedilmiş bir husus olmamakla birlikte 70'lerden beri sistematik olarak akademik gündemin önemli konularından biri haline gelmiştir. Sürekli büyümenin verdiği tahribatın, dünyayı yaşanabilir bir yer olmaktan uzaklaştıracağına ilişkin dikkat çekici çalışmaların başında Roma Kulübünün 1972 tarihli Büyümenin Sınırları gelir. 1987 tarihli Brundland Raporu da kayda değer bir ses getirmiştir. 2000'lerin başından itibaren sürdürülebilir bir dünya için yeni bir üretim tarzına yönelik, ancak yine kapitalizmin ana unsurlarını muhafaza ederek, Yeşil Yeni Düzen (Green New Deal) süreci başlatılmıştır. 2020'lere gelindiğinde küresel salgın tehdidi, sürdürülebilirlik temasını iyice güçlendirince yeşil yeni düzenin etkisi uluslararası arenada dikkate değer biçimde belirginleşmiştir. Sürdürülebilirlik temasını on yedi başlıkta sınıflandıran küresel sürdürülebilir kalkınma amaçları 2030, konunun farklı açılardan sürekli gündemde kalmasını sağlamaktadır.

Ekolojik makroekonomi, günümüz üretim tarzının tüm dünya yaşamına verdiği tahribatın eleştirisini, sürdürülebilirlik kapsamında bütüncül analizlerle yeni formlara evirmeye yönelik çabanın analitik iktisadi yaklaşımıdır. Ekolojik istihdam, sürdürülebilir bir dünya ve yaşam tarzını desteklemek amacıyla düzenlenen işlerde çalışmayı ve bu alandaki bilgi ve becerilere sahip insanların istihdamını içerir.

Çalışmanın amacı, Türkiye'deki ekonomik yapının ekolojik makroekonomik yaklaşım karşısındaki durumunu tespit etmek ve ekolojik istihdam koşullarının düzeyi hakkında değerlendirmeler yapmaktır.

Beş başlıkta yapılandırılan çalışmada büyümesiz refah şansımız var mı? Eğer böyle bir yol varsa üretim faktörü olarak emek gücünün durumu ve dönüşümü ne olacak? Türkiye böyle bir dönüşüme ne kadar hazırdır? sorularına yanıt aranmaktadır.

1. Ekolojik makroekonomi nedir?

Makroekonominin en tepe kavramı ekonomik büyümedir. Ekonomik büyümenin temel kavramı ise gayri safi yurt içi hasıladır (GSYİH). Bu kavram bir ekonomide belirli bir dönemde (örneğin bir yılda) üretilen toplam nihai mal ve hizmetlerin parasal değerini ifade eder. GSYİH,

ekonomik dinamizmin göstergesidir. Bir gelir oluşturmak için yatırım yapmak ve oluşturulan geliri harcayarak bir sonraki döneme devretmek için altyapıyı güçlendirmek GSYİH mantığının temelini oluşturur. Üretilen her şey tüketilir mantığı GSYİH'nin üretim veya harcama (veya yatırım) yoluyla hesabını aynı kapağa çıkarır. Daha farklı bir ifade ile ya üretim için ekonomide değiş tokuş yapılan parasal değerleri dikkate alırız ya da tüm parasal değerlerin eşit olduğunu varsayarak harcamaları. Geleneksel makroekonomik yapıda arz, üretim fonksiyonu olarak belirlenir ve bu fonksiyon ne kadar verimli olursa gelir (veya harcama) oluşturmaya o kadar imkân tanır (Harris, 2013). Elbette burada en etkili üretim faktörlerinin halen “emek” ve “sermaye” olduğunu da ifade etmeliyiz.

Ancak geleneksel makroekonomik yaklaşım, temel neoklasik çalışma ekonomisi teorisinde görüldüğü üzere üretim faktörleri arasında emek ve sermaye (teknoloji) ikamesinin salt çıktı verimliliği üzerine odaklanması nedeniyle eleştirilir (Fontana ve Sawyer, 2016). Oysa bazen teknolojik etkinliğin yeterli olmadığı, görünmez verimlilik düzeyleri bulunur. Örneğin bazı hane işleri, sosyal çalışmalar, gönüllük hizmetleri gibi faaliyetler eğer profesyonel kişilerce yapılırsa idi önemli bir ekonomik alan oluşturabilirdi. Üstelik geleneksel makroekonomik yaklaşım çevreye duyarlılığı genellikle sadece slogan düzeyinde ilan eder. Kuruluş dinamiğinde kaynakların kıtlığı öngörülse de büyüme, üretim ve tüketim odaklı yapısı gereği hızlı ve amansızca kaynak kullanımını gerektirir (Fontana ve Sawyer, 2016).

Ekolojik makroekonomi, geleneksel makroekonomik büyümenin üretim faktörlerine yüklediği misyonu çevresel ve geleceğe devredilebilir bir perspektifte inşa etmeyi amaçlar. Bu anlamda hem üretime yönelik kaynak tüketiminde etkinliği öngörür hem de görünmez emeklerin veya yerel faktörlerin etkilerini öne çıkarır. Örneğin yerel çiftçi pazarları, tematik spor kulüpleri, edebiyat merkezleri, zanaat atölyeleri veya tiyatro kursları gibi yerel topluluk temelli sosyal girişimlerde üretilen çevreye duyarlı görünmez ekonomik değerler ekolojik makroekonomi içinde yer alır (Jacson,2021:111-112).

Geleneksel makroekonomik yapının en etkili göstergesi olan GSYİH'nin ölçmediği birçok bileşen, ekolojik makroekonomi içinde kendine yer bulur. Üstelik bu süreç ekolojik yatırımlarla genişlemeye başlayınca enerji verimliliği dahil düşük karbon salınımı ile değiştirilen yatırımlar ekosistemin daha da iyileşmesine neden olur. Geleneksel kapitalizmin tersine daha sınırlı tüketim, sürdürülebilir bir ekonomiyi

tabandan desteklemeye başladığında, tüketim yetersizliği nedeniyle resesyonların tehdidi azalmaya başlar. Bu durum Keynesyen efektif talep artırıcı manipülasyonları da boşa çıkarmaya ortam sağlar (Gowdy, 1991; Kronenberg, 2010). Gerçekte ekolojik makroekonomi yepyeni bir üretim algısı veya paradigması öneriyor değildir. Sadece yoğun tüketim ve çevreye duyarlı olmayan kaynak kullanımının etkilerini azaltmak ve karbon limitleri veya yenilenebilir enerji gibi yeni üretim parametrelerinin oyuna dahil olmasının önemini vurgulamaktadır (Jackson, 2021). Ayrıca üretim ve tüketim dengesinde geleneksel olarak ortaya konulan marjinal verimlilik teorisi kapsamında insanlara ürettiği kadar tüketim hakkı vermek yerine ekolojik fayda sağladığı kadar tüketme (veya yaşama) hakkının sunulmasına yönelik düzenlemelere de gidilmesini önerir. Bu anlayış çevresel veya ekonomik sürdürülebilirliğe sağlanan katkı oranı ile ilişkilendirilmiş vatandaşlık gelirine kadar genişletilebilir (burada vatandaşlık gelirinin geleneksel makroekonomik üretim sonucu ortaya çıkan çıktı paylaşımından ötesinde (Lord, 2003) çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğe sağlanan katkı oranında paylaşımından beslenen yeni bir yaklaşımdan bahsetmekleyiz). O halde ekolojik makroekonominin temelini, iktisadi tüketime yönelik üretim verimliliğine ölçülebilir katkıda bulunan üretim faktörleri değil sürdürülebilirliğe katkı sağlayan görünmez faktörler de oluşturmaktadır. Bu durumda üretim faktörlerine yeni bileşenler eklemek gerekecektir.

Özetle ekolojik makroekonomi, çevre ve ekonomiyi sürdürülebilir bir yapıda yaşatmayı hedefleyen analitik yaklaşımların bütünü olarak tanımlanabilir (Hardt ve O'Neill, 2017).

Odağına çevrenin ve doğanın korunmasını alan kapsamlı bir ekolojik makroekonomi uygulaması, geleneksel üretim tarzının uzunca süredir alışageldiği birçok hususun yeniden inşa edilmesini gerektirir. Çoğul yapı, modellemeleri genişlettiği gibi karmaşık bir hale de getirebilir. Literatürden çıkan sonuca göre ekolojik makroekonomi üç temel model üzerine oturmaktadır. Bunlar; mevcut ekonomik büyüklüğün etkin kullanımı (Daly,1991), büyümesiz veya büyüme sonrası çevresel faktörlere dikkat edilmesi (Rosenbaum, 2015) ve Ortodoks politikaların daha heterodoks yaklaşımlara doğru evrilmesi (Rezai ve Stagl, 2016) olarak kategorize edilebilir. Bununla birlikte birçok ek yaklaşıma da rastlanmaktadır. Etmem temelli modeller (Scricciu,Rezai ve Mechler, 2013), ekolojik ekonofizik yaklaşımı (Pueyo, 2014) veya evrimsel ve karmaşıklık ekonomisi modelleri (Foxon vd., 2013) ekolojik makroekonomi içinde kendine yer bulmaktadır.

2. Tüketim Çılgınlığının Yol Açtığı Sürekli Üretim Sürecinin Eleştirisi ve Ekolojik Makroekonomi ilişkisi

Ortodoks iktisadın üretim süreçlerine yönelik mantıklı eleştirilerin birleştiği nokta özetle “hatalı” olduğudur (King, 2009). Her ne kadar iki yüz elli yıllık kapitalist üretim geçmişine hızlı bir göz attığımızda üretimle birlikte tüketim kapasitemizin de giderek arttığı açıkça görülse de refahın tüm dünyaya adil dağılmadığı ortadadır (Legatum Prosperity Index, 2023). Üstelik çevresel tahribatlar da cabası. Aslında mevcut üretim tarzının nelere yol açabileceğine yönelik öngörüler kapitalizmin ilk döneminden beri öngörülen hususlardı. Ricardo kapitalist üretim tarzının ve sürekli büyüme hedeflerinin sonuçlarını öngörebilmiş ve vergilendirme frenleri ile kontrolsüz büyümenin tahribatlarını görece azaltma tavsiyelerinde bulunmuştu (Ricardo, 2008). Marks bu sistemin tıkanacağını iddia ettiğinde elinde birçok done bulunuyordu (Boldizzoni, 2020). Tüm bunlar erken dönemden beri bilirse de aslında olay bilinçli bir tercihten ibarettir (Taylor, Rezai ve Folay, 2016). Hızlı ve kitlesel üretim sonucu büyümenin getireceği tahribat karşılığında şimdiye kadar görülmeyen düzeyde zenginlik ve refah. Elbette her zaman olduğu gibi oyunu kuran yönetir ve bugün karşılaştığımız birçok tahribatın kazançlısı da oyunu kuranlar olmuştur. 2023 itibariyle dünyada Birleşmiş Milletlerin tanıdığı 208 ülke vardır. Bütün dünyanın kaynaklarını ve küresel çevreyi tehdit eden kapitalist üretim tarzından zenginleşen ve yüksek refaha kavuşan ülke sayısı G7 ile ifade ediliyor. 7 ülke. Kanada ve Japonya’yı dışarıda bıraktığımızda kalan 5 ülke kapitalizmin kurucusu veya lideri (İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve ABD). Biraz daha iyimser olursak G20’ye genişletebiliriz.

Tüketim alışkanlığı üretimi tetikler. Üretenler, tüketebildiği ölçüde kendilerini değerli gördüklerinde üretimin yavaşlatılması önünde önemli bir doğal set oluşturur. Üretim-tüketim döngüsü fasit bir daireye dönüştüğünde sistem kendi kendini yeniden var eden bir devinime ulaşır (Jafari, Shokouhyar ve Shokouhyar, 2022). Bir kez tüketimin tadını alanlar, giderek geliri düşse de daha gayretli çalışıp eski alışkanlıklarına geri dönmek için çabalamaya başlar. Tüketimin hedonik hazzı yeni tüketimleri tetikler (Kahnx, Ratner ve Kahneman, 1997). Hatta öyle bir aşamaya gelir ki insanın biyolojik varlığını devam ettirmesi için gerekenler, toplam tüketim kalıpları içinde küçük bir yer tutmaya başlar. Toplumun tüketim alışkanlıklarını “dürtmelerle” tetikleyen propagandalar piyasaya başarıyla

empoze edilir (Thaler ve Sunstein, 2008). Bir süre sonra gereksiz birçok tüketim malzemesi, vazgeçmek bir yana, hayatın asıl anlamı haline gelir. Büyüme odaklı kapitalist üretimin yapısı bu algıyı zorunlu kılar.

Ekolojik makroekonomi, tüketimi sürekli körükleyen büyüme odaklı modeller yerine, büyüme olmadan da ekonomiyi yönetmeye yönelik modeller önerir. Elbette bu yaklaşım büyümenin tümüyle ihmal edildiği anlamına gelmez. Buradaki amaç, çevreye zararı göz ardı edilerek yapılan kontrolsüz üretim süreçlerinin azaltılması ve ortadan kaldırılmasıdır (Jackson, 2021; Victor, 2012).

Mevcut ekonomik büyüklüğün getirileri topluma tam olarak yansımadan bir sonraki büyüme hedefine doğru koşmak, refahın sindirilmesine izin vermeden yeni bir yaşam biçimine yönelmeyi gerektirir. Bu durum çevre, sürdürülebilirlik veya eldeki imkanları bir kenara itip yeni kazanımları gerektirir. Üretken tüketici, içinde yaşadığı ortamın analitik değerlendirmesini yapmaya fırsat bulamadan büyüme sonrası yeni bir büyüme hedefine kilitlenir ve yeniden üretmeye (dolayısıyla daha fazla ve farklı tüketmeye) odaklanır. Ekolojik makroekonomi, tüm bu süreçleri tanımlamayı ve farkındalığı artırmayı amaçlar (Röpke, 2013). Kontrolsüz ve tükenmez bir tüketim çılgınlığının oluşturduğu tahribatın farkındalığını artırmak daha iyi/kaliteli bir hayata geçişi destekler. Bununla birlikte eşitsizlik, küresel güvenlik kaygıları ve finansal istikrarsızlık farkındalıklarının artırılması da ekolojik makroekonominin amaçları arasında sıralanabilir (Hardt ve O'Neill, 2017).

Ekolojik makroekonomi aynı zamanda işsizlik, büyüme ve enflasyon gibi süreçlerin doğal kaynaklarla ilişkisini de ortaya koyar. Yoğun ve dikkatsiz üretim süreci sadece çevreye zarar vermez. Giderek artan biçimde toplumun yaşam kalitesi ve çalışma süreçlerine de zarar verir. Çevresel etkiler tüm sosyal süreçleri etkileyen geniş bir etki alanına sahiptir (Röpke, 2016). Bununla birlikte ekolojik makroekonominin istihdam ve işsizlik gibi konulara post-keynesyen yaklaşımlarda olduğu gibi güçlü yaklaşımlarının olduğunu söylemekte zorlanıyoruz (Spash ve Schandl, 2009). Yine de son dönemlerde ekolojik istihdam konularına yönelik çalışmaların arttığı ve analitik yaklaşımların hızlandığı görülmektedir.

3. Ekolojik istihdam nedir?

Ekolojik istihdam kavramı, sürdürülebilir veya yeşil istihdam gibi hem çevresel hem de sürekliliği içeren bir anlamda kullanılmaktadır. Burada kastedilen süreklilik iş güvencesinden farklıdır. Amaç çevreye duyarlı ve kaynakların etkin kullanılıp gelecek nesillere zarar vermeyen üretim süreçlerinin inşası ve istihdamıdır (Epstein, 2008). ILO yeşil istihdam yapısını kurgularken özellikle yenilenebilir enerji ve tarım sektörü istihdamına yönelik kapsamı önceliklendirmektedir (ILO, Greening with Jobs, 2018). Ancak ekolojik istihdam kavramından kasıt, iklim değişikliğine neden olan yüksek karbon salımlı üretim sistemlerinde istihdam edilen işgücünün, üretim yapısındaki yeni ihtiyaçlara ayak uydurarak çevreye duyarlı bir üretim sürecinin bir parçası olmasıdır (Peretto ve Valente, 2015). Burada hem çevreye duyarlı yatırımlarda üretim yapma bilgi ve becerisine sahip istihdam potansiyelinden hem de toplumun sürdürülebilirliği için gayret sarf edip sosyal fayda bağlamında üretim yapan kişilerin istihdamından bahsedilmektedir. Daha açık bir ifade ile çevreci üretim süreçlerindeki ücretli istihdamın yanında sosyal fayda üreten ve bu nedenle ödüllendirilip ücretini vatandaşlık geliri veya vergi indirimleri gibi kazanımlardan sağlayan yeni bir istihdam alanından bahsediyoruz (Jackson, 2021).

Ekolojik istihdama yüklenen bu geniş yapı, yeni iş modelleri ile daha da genişlemektedir. Ekolojik problemlerin tartışıldığı genişlikte değerlendirildiğinde ekolojik istihdam kavramının da yapısal olarak sadece çevresel duyarlılığı olan yatırımlarda istihdam edilenlerden ibaret olmadığı anlaşılabilir. Kısacası ekolojik istihdam en geniş anlamıyla dünyanın sürdürülebilirliğine hizmet eden her çeşit ekonomik aktiviteyi içerir.

Ekolojik istihdamın bir diğer boyutu, parasal olmayan ekonomik ilişkilerin gerektirdiği istihdam biçimlerinde kendini gösterir. Burada toplum yararına çalışanlar, refahın oluşumu ve dağılımında çaba gösterenler, ekonomik ve toplumsal sürdürülebilirlik için çaba harcayanlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Elbette geleneksel istihdam yapısına göre bu yaklaşımların istihdamda kabul edilmesi güç görünüyor.

4. Türkiye'deki istihdamın yapısal durumu nedir?

Türkiye, tarım sektöründen hizmet ve sanayi sektörüne doğru akan bir istihdam yapısına sahiptir. 1923'te tarım istihdamı yaklaşık %90, sanayi istihdamı %3,5, hizmetler istihdamı %6,5 ağırlığa sahipti. 2023'e gelindiğinde tarım istihdamının ağırlığı %15, sanayi istihdamı %21,5 ve hizmetler sektörü istihdamı %57,5'e yükselmiştir (TÜİK 100 yıllık İstatistikleri). Sanayi sektörü istihdamı baştan beri kuvvetli olamamıştır. Bununla birlikte özellikle yabancı yatırımlarla başlatılan sürecin etkileri, yerli üretim yapısının kuvvetlenmesine ve sanayide çalışan işgücünün bir hayli tecrübelenmesine neden olmuştur. Yine de kuvvetli bir sanayi sektörü istihdamından ve dolayısıyla tabanı netleşmiş kuvvetli bir işçi sınıfından bahsetmek çok kolay değildir (Toprak, 2021).

İşgücü piyasasındaki yapısal problemler işsizliği kronik bir hale dönüştürmüştür. Özellikle gençler arasında görülen işsizlik, her dönem dikkate değer biçimde yüksektir (örneğin 2023 Ekim dönemi istatistiklerine göre %16,3 seviyesindedir). Mevcut ve potansiyel işgücünün, piyasanın gerektirdiğinin altında veya üstünde eğitime/niteliğe sahip olması çoğu zaman arz talep eşleşmesini güçleştirmektedir. Ara eleman ihtiyacı, aşırı eğitimlilik tuzağı (veya algısı) nedeniyle kolaylıkla karşılanamamaktadır (Baert, Cockx ve Verhaest, 2013).

İşgücüne katılım oranlarının tüm dönemler için ortalaması %50 seviyesindedir. Erkeklerin işgücüne katılımı kadınların iki katını aşarken son yıllarda kadınların işgücüne katılımında pozitif gelişmeler görülse de halen AB ortalamasının yarısı seviyesindedir.

Genel olarak Türkiye'de işgücü piyasasının geleneksel yapısı, istihdamı da doğal olarak geleneksel yapıda tutmaya mecbur kılmaktadır. Yoğun işsizlik baskısı yeni arayışları getirirse de halen ulusal işgücü piyasası politikalarında geleneksel tedbirlerin yoğun olduğu görülmektedir (Ulusal Genç İstihdam Stratejisi 2021-2023).

5. Türkiye'de ekolojik istihdam mümkün mü?

Bu soruyu yanıtlamadan önce Türkiye'de ekolojik bir üretim süreci mümkün mü? sorusuna yanıt vermek gerekir. Sanayi sektörünün durumu göz önünde bulundurulduğunda bu pek mümkün görünmüyor. Hizmetler sektörü, çevreye duyarlı yatırımlar nedeniyle, ekolojik üretim sürecine biraz daha yakın durmaktadır. Tarım sektörü, yapısı itibarıyla

çevreye duyarlı görünse de tarım istihdamının giderek azaldığı da ortadadır. O halde sanayi sektöründe ekolojik üretim tarzı Türkiye için bir hayli zor görünürken, hizmetler sektörü için yüksek potansiyelli ve tarım sektörü için uygun koşulların oluşturulması halinde potansiyelli bir durumdur.

Ekolojik istihdamı en geniş anlamıyla dünyanın sürdürülebilirliğine hizmet eden her çeşit ekonomik aktivite olarak tanımlamıştık. Bu kapsamda istihdam şansının artması olasıdır. Ancak ekolojik istihdamın sınırlarını belirlemediğimizde hemen her tür istihdamın dünyanın sürdürülebilirliğine bir şekilde hizmet eder özelliği tespit edilebilir. Ancak ekolojik istihdam, üst başlıklarda da açıklandığı üzere belirli sınırlılıklarla tanımlandığında, gerçek istihdam olasılıklarının belirlenmesi kolaylaşır. Ekolojik istihdamı iki ana başlığa ayırarak istihdamın mümkün olup olmadığını tartışalım.

- (1) Çevreye duyarlı yatırımlarda üretim yapma bilgi ve becerisine sahip istihdam
- (2) Toplumun sürdürülebilirliği için gayret sarf edip sosyal fayda bağlamında üretim yapan kişilerin istihdamı

Birinci başlıkta sınıflandırılan ekolojik istihdam türü için öncelikle çevreye duyarlı yatırımın ne olduğunu bilmek gerekir. Çoğu zaman atık kontrolü yapılan firmalarda bu tür hususlara dikkat edildiği düşünülmesine rağmen görünmeyen birçok unsur çevreyi önemli ölçüde tahrip etmektedir. Bu tahribatın bir kısmı sadece görünürde çevreyi koruyan üstünkörü tedbirlerle mevzuatın gereklerini yerine getirip cezalardan kurtulmak için yapılan uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Bir kısmı da samimi tedbirleri uygulama becerisi ve çabası olmayan çalışanlardan kaynaklanmaktadır. İlki için yapılması gerekenler bir hayli karışık ve yapısal tedbirleri içeriyor. En nihayetinde görünürdeki düzenlemelerle, yasal zorunlulukları yerine getirip bildiği gibi (en kısa, maliyetsiz, kirli...) üretimle para kazanma yönelimlerini kullanmak az gelişmiş ülkelerin ritüelidir. İkinci durum da az gelişmişliğin sonuçlarından biridir. Ancak burada mücadele için etkili yöntemlerin kullanılması da mümkün. Türkiye’de eğitim sistemi tüm çocuklar için en azından 8 yıllık süreç için zorunludur. Bu dönemde okuma yazma, temel matematik ve genel kültür için gerekli birtakım dersler verilir. Ancak çevreye duyarlılık, ekolojik üretim, sürdürülebilirlik gibi konular müfredat içinde bir ders olarak değil ek bir faaliyet olarak gösterilir. Aslında bu iyi bir öğretim yöntemidir. Ancak yine de zorunlu derslerine konsantre

olan çocuklar/gençler, çevreye duyarlı olmayı öğrenmelerine rağmen daha ağır ve baskı hissettikleri derslerin sınavlarını geçmek için harcadıkları çabanın içinde çevreye ilişkin öğrendiklerini hızla ihmal etme eğilimine girebilmektedir. Çevreye duyarlı üretim yapısının bileşenlerini içeren özel derslerin müfredatlarda daha fazla yer almaya başlaması, ekolojik istihdam şansını birinci başlık kapsamında artıracaktır. Bununla birlikte Türkiye’de yaşanan yoğun işsizlik baskısı, geleneksel üretim tarzına sahip bu ülke için henüz ekolojik istihdam konusunda işgücü piyasası politikalarının önceliklendirilmesine imkân tanımamaktadır.

İkinci başlık toplumun sürdürülebilirliği ve sosyal fayda bağlamında çalışmayı içerir. Türkiye’de vakıf ve dernekler aracılığı ile bu tür istihdamın köklü bir geçmişi olduğu söylenebilir. Ancak son dönemlerde sosyal içerikli çalışma alışkanlıklarında önemli ölçüde gevşemelerin olduğu gözlenmektedir. Bununla birlikte ne istihdamda ne de eğitimde olan (NEET) gençlerin sayısındaki artış da dikkat çekicidir. Atalet artarken sosyal fayda bağlamında çalışma modellerine destek verilmesi, işgücünün potansiyelini kullanma ve değerlendirmede iyi bir yöntem olabilir. İşkur toplum yararına çalışma programları ile bu konu Türkiye’de tecrübe edilmiştir. Ancak bu kez de kısa çalışma programlarını sürekli hale getirme gayretinde olan önemli bir kitle ile karşılaşıldığını da hatırlatmak gerekir. Yine de ekolojik makroekonomi kapsamında Türkiye’nin ekolojik istihdama en yakın olduğu alanın ikinci başlıkta yer alan *Toplumun sürdürülebilirliği için gayret sarf edip sosyal fayda bağlamında üretim yapan kişilerin istihdamı* olduğunun söylenmesi mümkündür.

Sonuç

Kısa bir değerlendirme makalesi olan bu çalışmada, ekolojik makroekonomi ve ilişkin istihdam konuları tartışılmıştır. Ekolojik makroekonomi, çevreye duyarlı olunarak sürdürülebilir ekonominin bütüncül ve analitik yaklaşımını içerir. Geleneksel makroekonomi büyümeye odaklandığı için ve büyüme sürecinin inşasında kullanılan üretim tarzının dünyayı çevresel ve sürdürülebilirlik açısından sıkıntıya soktuğu vurgulanır. Ekolojik makroekonomi, büyüme odaklı olmayan ekonomi yönetimi ve bir nebze de olsa büyümeyesiz refah algısı üzerine odaklanmıştır.

Ekolojik istihdam, kısaca çevreye duyarlı üretim bilgi ve becerisine sahip olanlar ile toplumun sürdürülebilirliği ve faydası için çalışan kişileri

kapsar. Üretim altyapısındaki geleneksel gerçeklik, çevreye duyarlı üretim bilgi ve becerilerine ulaşılsa dahi uygulamaların zorluklarını göz önüne sermektedir. Bununla birlikte toplumun sürdürülebilirliği ve faydası için yapılacak çalışmaların daha kolay evrilmesi olasıdır. Söz konusu çerçevede tüm eğitim aşamaları için özellikli müfredatın önemi büyüktür.

Değerlendirmelerin sonucunda altyapı koşulları dikkate alınan Türkiye için halen GSYİH'yi artırmadan büyüme şansımızın olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle emek gücünün durumunu ekolojik istihdama doğru dönüştürmenin önünde bir hayli zaman olduğunu düşünmekteyiz. Üstelik yapılan yatırımlar ve işgücü piyasasının reel durumu gözlemlendiğinde Türkiye'nin ekolojik bir dönüşüme yakın zamanda pek de hazırlanmadığı ortadadır. Anlaşılan o dur ki, yıllardır kronikleşen işsizlik sorununa ekolojik istihdam ile müdahale etmek için henüz uygun koşullar oluşmamıştır.

Kaynakça

Baert, S., Cockx, B. Ve Verhaest, D. (2013), “Overeducation at the start of the career: Stepping stone or trap?”, **Labour Economics**, 25 (123-140), Elsevier.

Boldizzoni, F. (2020), **Foretelling the End of Capitalism: Intellectual Misadventures Since Karl Marx**, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England.

Daly, H.E. (1991), “Towards an environmental macroeconomics”, **Land Economics**, 67/2, (255-259), JSTOR.

Epstein, J.M. (2008), “Why Model?”, **Journal of artificial societies and social simulation**, 11/4 12, JASSS.

Fontana, G. Ve Sawyer, M. (2016), “Towards post-Keynesian ecological macroeconomics”, **Ecological Economics**, 121 (186-195), Elsevier.

Foxon, T.J., Köhler, J., Michie, J. ve Christine Oughton, C. (2013), “Towards a new complexity economics for sustainability”, **Cambridge Journal of Economics**, 37/1, (187-208).

Gowdy, J.M. (1991), “Bioeconomics and post Keynesian economics: a search for common ground”, **Ecological Economics**, 3 (77-87), Elsevier.

Hardt, L. Ve O’Neill, D.W. (2017), “Ecological Macroeconomic Models: Assessing Current Developments”, **Ecological Economics**, 134 (198-211), Elsevier.

Harris, J.M. (2013), “Green Keynesianism: beyond standard growth paradigms”, **Global Development and Environment Institute Working Paper No. 13-02**.

ILO, Greening with Jobs (2018), **World Employment and Social Outlook**, erişim: <https://www.ilo.org/weso-greening/#Close-Stats>

Jacson, T.(2021), **Büyümesiz Refah**, Çev:Alpogan Sabri Erdoğan, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

Jafari, S. Q., Shokouhyar, S. ve Shokoohyar, S. (2022), “Producer-

consumer sustainability continuum: Mutual understanding to implement extended producer responsibility”, **Journal of Cleaner Production**, 374, Elsevier.

Kahnx, B., Ratner, R. Ve Kahneman, D. (1997), “Patterns of Hedonic Consumption Over Time”, **Marketing Letters**, 8, (85-96), Springer.

King, J.E. (2009), “Your Position is Thoroughly Orthodox and Entirely Wrong”: Nicholas Kaldor and Joan Robinson, 1933–1983”, **Journal of the History of Economic Thought**, 20/4, (411-432), Cambridge University Press.

Kronenberg, T. (2010), “Finding common ground between ecological economics and post-Keynesian economics” **Ecological Economics**, 69 (1488-1494), Elsevier.

Legatum Prosperity Index (2023), erişim: <https://www.prosperity.com/>

Lord, C.(2003), **A Citizen’s Income-a foundation for a sustainable world**. Charlbury, Oxford: Jon Carpenner Publishing.

Perotto, P.F. ve Valente, S. (2015), “Growth on a finite planet: resources, technology and population in the long run”, **Journal of Economic Growth**, 20 (305-331), Springer.

Pueyo, S. (2014), “Ecological econophysics for degrowth”, **Sustainability**, 6/6 (3431-3483), MDPI.

Rezai, A. ve Stagl, S. (2016), “Ecological macroeconomics: introduction and review”, **Ecological Economics**, 121 (181-185), Elsevier.

Ricardo, D. (2008 basım), **Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri**, Çev: Barış Zeren, İşbankası yayınları.

Røpke,I. (2013), “Ecological macroeconomics: implications for the roles of consumer-citizens”, **Innovations in Sustainable Consumption: New Economics, Socio-Technical Transitions and Social Practices**, Eds: M.J. Cohen, H.S. Brown, P.J. Vergragt, Edward Elgar, Cheltenham (48-64).

Røpke, I. (2016), “Complementary system perspectives in ecological macroeconomics-the example of transition investments during the crisis”, **Ecological Economics**, 121 (237-245), Elsevier.

Rosenbom, E. (2015), “Zero growth and structural change in a post-Keynesian growth model”, **Journal of Post Keynesian Economics**, 37/4 (623-647), Taylor&Francis.

Scrieci, S., Rezai, A. ve Mechler, R. (2013), “On the economic foundations of green growth discourses: the case of climate change mitigation and macroeconomic dynamics in economic modeling”, **Wire's Energy and Environment**, 2/3, (251-268). Wiley Interdisciplinary Reviews.

Spash, C.L. ve Schandl, H. (2009), “Growth, the environment and Keynes: reflections on two heterodox schools of thought”, CSIRO Working Paper Series 2009-01.

Taylor, L., Rezai, A. ve Foley, D.K. (2016), “An integrated approach to climate change, income distribution, employment, and economic growth”, **Ecological Economics**, 121 (196-205), Elsevier.

Thaler, R.H. ve Sunstein, C.R. (2008), **Dürtme**, Çev: Enver Günsel, Pegasus Yayınları.

Toprak, Z. (2021), **Türkiye’de İşçi Sınıfı 1908-1946**, Tarih Vakfı Yurt Yay.

Ulusal Genç İstihdam Stratejisi 2021-2023. <https://www.csgb.gov.tr/media/86876/ulusal-genc-istihdam-stratejisi-ve-eylem-plani-2021-2023.pdf>

Victor, P.A. (2012), “Growth, degrowth and climate change: a scenario analysis”, **Ecological Economics**, 84 (206-212), Elsevier.